

ISSN
ISSN 2992-9229

INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

Xalqaro ilmiy jurnal

2024 №1
(3)

Samarqand-2024

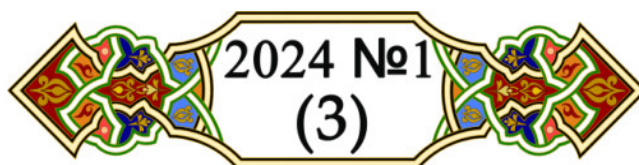
ISSN 2992-9229

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

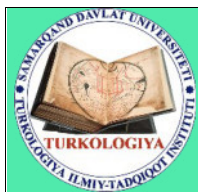
“TURKOLOGICAL RESEARCH” INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Jurnal rasmiy sayti: <https://turkologiya.samdu.uz/>

SAMARQAND – 2024

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Bosh muharrir:

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Juliboy ELTAZAROV

f.f.d., professor (O‘zbekiston)

Roxila RUZMANOVA

f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Rustam XALMURADOV – t.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti rektori (O‘zbekiston);

Hakim XUSHVAQTOV – f.m.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti ilmiy ishlar va innovatsiyalar
bo‘yicha prorektori (O‘zbekiston);

Akmal AHATOV – t.f.d., professor,
Sh.Rashidov nomidagi Samarqand davlat
universiteti xalqaro hamkorlik bo‘yicha
prorektori (O‘zbekiston);

Muslihiddin MUHIDDINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Ibodulla MIRZAYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Shuhrat SIROJIDDINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Suyun KARIMOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Murodqosim ABDIYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Azamat PARDAYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Musa YULDASHEV – f.f.n., professor
(O‘zbekiston);

Dilfuza DJURAKULOVA – t.f.n., dotsent
(O‘zbekiston);

Aftondil ERKINOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Qosimjon SODIQOV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Hamidulla DADABOYEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Ma‘rufjon YO‘LDOSHEV – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Jabbor ESHONQUL – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Muhabbat QURBONOVA – f.f.d., professor
(O‘zbekiston);

Mardon BOLTAYEV – dotsent (O‘zbekiston);

Ali AKAR – f.f.d., professor (Turkiya);

Abduselam ARVAS – f.f.d., professor (Turkiya);

Funda TOPRAK – f.f.d., professor (Turkiya);

Musa Shamil YUKSEL – f.f.d., professor (Turkiya);

Temur KOJAO‘G‘LI – f.f.d., professor (AQSH);

Hayrunnisa ALAN – f.f.d., professor (Turkiya);

Varis CHAKAN – f.f.d., professor (Turkiya);

Almaz ULVI – f.f.d., professor (Ozarbayjon);

Emrah YILMAZ – Phd, dotsent (Turkiya);

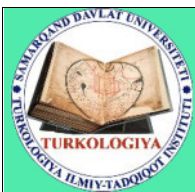
Dilshod XURSANOV – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

Shahnoza XUSHMURODOVA – Phd, dotsent
(O‘zbekiston);

Dinara ISLAMOVA – Phd, dotsent (O‘zbekiston);

Mas‘ul muharrir: **PhD Zokir BAYNAZAROV**
(O‘zbekiston);

Texnik xodim: **Raxmatulla SHOKIROV**
(O‘zbekiston).

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Главный редактор:

Заместитель главного редактора:

Жулибой ЭЛТАЗАРОВ

д.ф.н., профессор (Узбекистан)

Рохила РУЗМАНОВА

к.ф.н., доцент (Узбекистан)

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Рустам ХАЛМУРАДОВ – д.т.н., профессор, ректор Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Хаким ХУШВАКТОВ – д.ф.м.н., профессор, проректор по научной работе и инновациям Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Акмал АХАТОВ – д.т.н., профессор, проректор по международному сотрудничеству Самаркандского государственного университета имени Ш.Рашидова (Узбекистан);

Муслихиддин МУХИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Ибодулла МИРЗАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Шухрат СИРОЖИДДИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Суюн КАРИМОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муродкасым АБДИЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Азамат ПАРДАЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Муса ЮЛДАШЕВ – к.ф.н., профессор (Узбекистан);

Дилфуза ДЖУРАКУЛОВА – к.и.н., доцент (Узбекистан);

Афтондил ЭРКИНОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Касимжон СОДИКОВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Хамидулла ДАДАБОЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Маруфжан ЙУЛДОШЕВ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Джаббар ЭШАНКУЛ – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мухаббат КУРБАНОВА – д.ф.н., профессор (Узбекистан);

Мардон БОЛТАЕВ – доцент (Узбекистан);

Али АКАР – д.ф.н., профессор (Турция);

Абдуселам АРВАС – д.ф.н., профессор (Турция);

Фунда ТОПРАК – д.ф.н., профессор (Турция);

Муса Шамиль ЮКСЕЛЬ – д.ф.н., профессор (Турция);

Темур КОДЖАОГЛУ – д.ф.н., профессор (США);

Хайрунниса АЛАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Варис ЧАКАН – д.ф.н., профессор (Турция);

Алмаз УЛЬВИ – д.ф.н., профессор (Азербайджан).

Эмрах ЙИЛМАЗ – PhD, доцент (Турция);

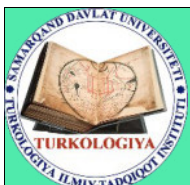
Дилшод ХУРСАНОВ – PhD, доцент (Узбекистан);

Шахноза ХУШМУРОДОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Динара ИСЛАМОВА – PhD, доцент (Узбекистан);

Ответственный редактор: **PhD Зокир БАЙНАЗАРОВ (Узбекистан)**

Технический персонал: **Рахматулла ШОКИРОВ (Узбекистан)**

“TURKOLOGIK TADQIQOTLAR” XALQARO ILMİY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL RESEARCH”
ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL DERGİSİ
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ”

Chief Editor:/ Deputy Chief Editor:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Uzbekistan)
Ass. Prof. Dr. Rokhila RUZMANOVA (Uzbekistan)

Baş Editör:/ Baş Editör Yardımcısı:

Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Özbekistan)
Doç. Dr. Rohila RUZMANOVA (Özbekistan)

EDITORIAL TEAM:/ BİLİM KURULU:

Prof. Dr. Rustam KHALMURADOV – Rector of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Hakim KHUSHVAKTOV – Vice-Rector for Research and Innovation, Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Akmal AKHATOV – Vice-Rector for International Cooperation of Samarkand State University named after Sh.Rashidov (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUKHIDDINOV (Uzbekistan)

Prof. Dr. Ibodulla MIRZAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Shukhrat SIROJIDDINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARIMOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDIEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDASHEV (Uzbekistan);

Ass. Prof. Dr. Dilfuza DJURAKULOVA (Uzbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKINOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Kasimjon SODIKOV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Khamidulla DADABOEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Jabbar ESHANKUL (Uzbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. Mardon BOLTAEV (Uzbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Turkey);

Prof. Dr. Abduselam ARVAS (Turkey);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Turkey);

Prof. Dr. Musa Shamil YUKSEL (Turkey);

Prof. Dr. Temur KOJAĞLU (USA);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Turkey);

Prof. Dr. Varis CHAKAN (Turkey);

Prof. Dr. Almaz ULVI (Azerbaijan);

Ass. Prof. PhD. Emrah YILMAZ (Turkey);

Ass. Prof. PhD. Dilshod KHURSANOV (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Shakhnoza KHUSHMURODOVA (Uzbekistan);

Ass. Prof. PhD. Dinara ISLAMOVA (Uzbekistan);

Managing editor: *Ass. Prof. PhD. Zokir BAYNAZAROV* (Uzbekistan)

Technical staff: **Rahmatulla SHOKIROV** (Uzbekistan)

Prof. Dr. Rustam HALMURADOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Rektörü (Özbekistan);

Prof. Dr. Hakim HUŞVAKTOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Araştırma ve İnovasyondan Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Akmal AHATOV – Ş.Raşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi Uluslararası İşbirliğinden Sorumlu Rektör Yardımcısı (Özbekistan);

Prof. Dr. Muslihiddin MUHİDDİNÖV (Özbekistan);

Prof. Dr. İbodulla MİRZAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Şuhrat SİROCİDDİNÖV (Özbekistan);

Prof. Dr. Suyun KARİMOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Murodkasim ABDİYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Azamat PARDAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Musa YULDAŞEV (Özbekistan);

Doç. Dr. Dilfuza CURAKULOVA (Özbekistan);

Prof. Dr. Aftondil ERKİNOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Kasimcon SODİKOV (Özbekistan);

Prof. Dr. Hamidulla DADABOYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Marufcan YULDOŞEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Cabbar EŞANKUL (Özbekistan);

Prof. Dr. Muhabbat KURBANOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Mardon BOLTAYEV (Özbekistan);

Prof. Dr. Ali AKAR (Türkiye);

Prof. Dr. Abdusalem ARVAS (Türkiye);

Prof. Dr. Funda TOPRAK (Türkiye);

Prof. Dr. Musa Şamil YÜKSEL (Türkiye);

Prof. Dr. Timur KOCAOĞLU (ABD);

Prof. Dr. Hayrunnisa ALAN (Türkiye);

Prof. Dr. Varis ÇAKAN (Türkiye);

Prof. Dr. Almaz ÜLVİ (Azerbaycan);

Doç. Dr. Emrah YILMAZ (Türkiye);

Doç. Dr. Dilşod HURSAVOV (Özbekistan);

Doç. Dr. Şahnoza HUŞMURODOVA (Özbekistan);

Doç. Dr. Dinara İSLAMOVA (Özbekistan);

Sorumlu Editör: *Doç., Dr. Zokir BAYNAZAROV* (Özbekistan)

Teknik Personel: **Rahmatullah ŞOKİROV** (Özbekistan)

MUNDARIJA | CONTENT | İÇERİK | СОДЕРЖАНИЕ

TURK DUNYOSI TADQIQOTLARI

Annagurban AŞIROV

MAHTUMKULU FİRÂKÎ: TÜRKMEN HALKININ MİLLÎ GURURU 5

Yusuf AZMUN

TÜRKMEN ŞAİRİ MAHTINGULI VE ONUN ESERLERİ HAKKINDA BİLİNMESİ GEREKEN KONULAR: I..... 16

Begmırat GEREY

BÜYÜK FİRÂKÎ HAKKINDA DÜŞÜNCELER (CEMŞİT'İN KADEHİNE BİR BAKIŞ)..... 32

Abdurrahman GÜZEL

TÜRK DÜNYASINDA “MAHTUMKULU EKOLÜ” ÜZERİNE KISA BİR DEĞERLENDİRME..... 46

Emrah YILMAZ

MAHTUMKULU FİRÂKÎ VE OKUDUĞU MEDRESELER 51

Tazegül TAÇMAMMEDOVA

TÜRKMEN ŞAİRLERİNİN ŞİİRLERİNDE MAHTUMKULU'NUN EDEBÎ MEKTEBİ 63

Usmon Qobilov

TURKIY-O‘ZBEK ADABIYOTIDA TAVHID, NUBUVVAT VA BADIYYAT MASALALARI 68

Dövmırat YAZKULIYEV

BEYİK AKYLDARYŇ ŞALARY WASP EDÝÄN ŞYGYRLARY HAKYNDÄ 82

Abdulla Ulug‘ov

"O‘RTANDIM, YONDIM" 93

TURKIY XALQLAR DIALEKTOLOGIYASI

Berdi SARIYEV

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE “SÖZ” KAVRAMI..... 109

Tagandurdi BEKJAYEV

MAHTUMKULU ESERLERİNDE FRAZEOLÖJİK VARYANTLAR 119

Raxmatulla SHOKIROV

SOVET ITTIFOQI DAVRIDA O‘RTA OSIYODA OLIB BORILGAN TOPONİMİK O‘ZGARISHLAR VA ULARNI O‘RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI 127

Севиля БАДАЛОВА, Фахриддин ШОДИЕВ

ЗАЙМСТВОВАНИЯ ИЗ ТЮРКСКИХ ЯЗЫКОВ В СОСТАВЕ РУССКОЙ ЛЕКСИКИ ... 133

TURKIY XALQLARNING IJTIMOYIY-MADANIY ALOQALARI TARIXI

Foziljon SHUKUROV

SAMARQAND ADABIY MUHITINING ADABIYOT TARAQQIYOTIDAGI O‘RNI 140

Dilfuza DJURAKULOVA

TURKISTON MINTAQASIDAGI ENG QADIMGI MIGRATSION JARAYONLAR 145

Yoo Inyoung

O‘ZBEKISTON HUDUDIDAGI DAVLAT UYUSHMALARINING KOGURYO VA SILLA DAVLATLARI BILAN IQTISODIY-MADANIY ALOQALARI 150

Nurbek ALLABERGENOV

ILK O‘RTA ASRLARDA O‘RTA OSIYO MINTAQASIDA YUZ BERGAN SIYOSIY VA ETNOMADANIY JARAYONLAR VA ULARNING TANGA ZARBIGA TA‘SIRI 157

Hilola NORMAMATOVA

ILK O‘RTA ASRLAR O‘RTA OSIYO TANGALARIDA O‘RIN OLGAN TAMG‘ALAR.... 165

AZIZ MUSHTARIY!

Turkologik tadqiqotlarni e'lon qiladigan jurnalimizning ushbu sonida ham til, madaniyat va mushtarak qadriyatlarimiz izlarini topasiz. Ahmad Yassaviy, Fuzuliy, Yunus Emro, Alisher Navoiy, Abay ijodi kabi qalbga kirib, insonning dunyoqarashini o'stiradigan, uni rivojlantirish va qayta qurishni o'ziga vazifa qilib olgan mushtarak qadriyatlarimizdan biri Maxtumquli Firog'iy ijodidir. YUNESKO tomonidan 2024-yil tavalludining 300 yilligi deb e'lon qilinishi adabiyot ixlosmandlari, siyosatchilar va ilmiy doiralarning yana bir bor e'tiborini Maxtumquliga qaratishga sabab bo'ldi. Shuning bilan birga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2024-yil 19-fevralda "Buyuk turkman shoiri va mutafakkiri Maxtumquli Firog'iy tavalludining 300 yilligini keng nishonlash to'g'risida"gi qarorini e'lon qilib, mutafakkir shoirning ijodini yana-da chuqurroq o'rganishga asos yaratib berdi. Shu munosabat bilan jurnalimizning 3-sonini ta'lim hayotining salmoqli qismini O'zbekistonning serhosil zaminida o'tkazgan mutafakkir shoir xotirasiga bag'ishlashga qaror qildik. Ushbu sonda "Turkman xalqining milliy g'ururi, shoir va uning ijodi haqidagi masalalar, Maxtumquli adabiy maktabi, tahsil olgan madrasalar, o'zbek adabiyotida tavhid, nubuvvat va badiiyat masalalari, Firog'iy haqidagi fikrlar, ulug' donishmand tomonidan sultonlarga berilgan tavsiflar, turkman tilidagi so'z tushunchasi, frazeologik variantlar" kabi mavzularga bag'ishlangan maqolalar kiritildi.

TAHRIRIYAT

DEAR READER!

You will find traces of our language, culture and common values in this issue of our journal, which publishes Turkological researches. One of our common values is Makhtumkuli Firaghi's work, which penetrates into the heart, develops a person's worldview, and takes it upon himself to develop and reconstruct it, such as the works of Ahmad Yassavi, Fuzuli, Yunus Emro, Alisher Navoi, Abay. The declaration of the 300th anniversary of his birth by UNESCO in 2024 rised the attention of literature lovers, politicians and scientific circles to once again focus on Makhtumkuli. At the same time, by announcing the decision of the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev on 19.02.2024 "On the wide celebration of the 300th anniversary of the birth of the great Turkmen poet and thinker Makhtumkuli Firaghi", created the basis for a deeper study of the work of the great poet. In this regard, our editors have decided to dedicate the 3rd issue of our magazine to the memory of the great poet who spent a significant part of his educational life in the fertile land of Uzbekistan, as a debt and symbol of gratitude. In this issue, "the national pride of the Turkmen people, the necessary questions about the poet and his work, the literary school of Makhtumkuli, the madrassas where he studied, the issues of monotheism, prophecy and artistry in Uzbek literature, thoughts about Firaghi, descriptions given by the great sage to the sultans, word concept, phraseological variants" given in Turkman language are included.

EDITORIAL BOARD

SEVGİLİ OKUYUCU!

Türkoloji araştırmalarını sürdüren dergimizin bu sayısında dilimizin, kültürümüzün ve müşterek değerlerimizin izlerini bulacaksınız. Ahmet Yesevî, Yûnus Emre, Ali Şîr Nevâyî, Muhammed Fuzûlî, Abay Kunanbayev, Toktogul Satılğanov gibi gönle girip, kişinin dünya görüşünü geliştiren ve insanı yeniden inşa etmeyi kendine görev edinen müşterek değerlerimizden biri de Mahtumkulu Firâkî'dir. 2024 yılının UNESCO tarafından doğumunun 300. yılı olarak ilan edilmesi edebiyatseverlerin, siyasetçilerin ve bilim çevrelerinin dikkatinin bir kez daha Mahtumkulu'ya yöneltmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Özbekistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev 19.02.2024 tarihinde "Büyük Türkmen şairi ve düşünürü Mahtumkulu Firâkî'nin doğumunun 300. yıldönümünün geniş çapta kutlanmasıyla ilgili" kararını açıklaması, mütefekkir şairin eserlerinin daha derinlemesine incelenmesi için bir temel oluşturdu. Bu vesileyle tahrir heyetimiz bir kalem ve gönül borcu olarak dergimizin 3. sayısını; tahsil hayatının önemli bir kısmını Özbekistan'ın mümbit ikliminde geçiren mütefekkir şairin anısına bağışlamaya karar vermiştir. Bu sayıda "Türkmen halkının millî gururu, şair ve eserleri hakkında bilinmesi gereken konular, Mahtumkulu edebî mektebi, okuduğu medreseler, Özbek edebiyatında tevhid, nübüvvet ve bediyyat meseleleri, Firâkî'ye dair düşünceler, büyük bilgenin sultanları tasviri, Türkmence'de söz kavramı, frazeolojik varyantlar" gibi konu başlıklarına yer verilmiştir.

YAYIN KURULU

УВАЖАЕМЫЙ ЧИТАТЕЛЬ!

Следы нашего языка, культуры и общих ценностей вы найдете в этом номере нашего журнала, в котором публикуются тюркологические исследования. Одной из наших общих ценностей является творчество Махтумкули Фраги, которое проникает в самое сердце, развивает мировоззрение человека и берет на себя задачу его развития, как, например, произведения Ахмада Яссави, Физули, Юнуса Эмро, Алишера Навои, Бухта. Объявление ЮНЕСКО 2024 года 300-летием со дня его рождения Махтумкули заставило вновь обратить внимание любителей литературы, политиков и научных кругов на мыслителя. Вместе с тем, объявив решение Президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева от 19.02.2024 года «О широком праздновании 300-летия со дня рождения великого туркменского поэта и мыслителя Махтумкули Фраги», наше правительство создало основу для более глубокого изучения творчества поэта-мыслителя. В связи с этим наша редакция приняла решение посвятить 3-й номер нашего журнала памяти поэта-мыслителя, проведшего значительную часть своей образовательной жизни на благодатной земле Узбекистана, как долг и символ благодарности. В этом номере освещены такие темы, как национальная гордость туркменского народа, необходимые вопросы о поэте и его творчестве, о литературной школе Махтумкули, медресе, в которых он учился, вопросы единобожия, пророчества и художественности в узбекской литературе, мысли о Фраги, а также включены описания, данные великим мудрецом султанам, туркменский язык, такие наименования, как словосочетание, фразеологические варианты».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИИ

MAHTUMQULI HAQIDA!

Turkman mumtoz adabiyotining yetakchi shoiri Maxtumquli Firog‘iy (1724-1807) mutafakkir inson sifatida sivilizatsiyamiz tarixida eng ko‘zga ko‘ringan namoyondalardan biridir. U Eronning Guliston viloyatiga qarashli Gunbedkavus shahri yaqinidagi Xojigovshan qishlog‘ida Davlatmahmad Ozodiy oilasida tug‘ilgan va vafotidan so‘ng Turkmansahrodagi Oqto‘qay qishlog‘i maqbarasida otasi yoniga dafn etilgan. U avval ovul maktabida, so‘ng 1753-yilda Qiziloyoqdagi (Lebap viloyati Xalach tumani) Idrisbobo, 1754-yilda Buxorodagi Ko‘kaldosh, 1757-yilda Xivadagi Sherg‘ozixon, Farg‘onadagi Andijon madrasalarida tahsil oladi. Maxtumquli yoshligida bir qancha fanlarni chuqur o‘zlashtiradi, shu bilan birga, zargarlik hunarini ham o‘rganadi.

Ozarbayjon, Suriya, Eron, Afg‘oniston, Hindiston, O‘rta Osiyo mamlakatlariga sayohatlar qiladi. Forobiy, Beruniy, Xorazmiy, Ibn Sino, Firdavsiy, Mansur Halloj, G‘azali, Zamaxshariy, Naimiy, Xoja Ahmad Yassaviy, Nizomiy, Jaloliddin Rumiy, Yunus Emro, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bayram Xon, Nejep Bekpan, Ulug‘bek kabi ko‘plab mutafakkirlarning asarlarini o‘qib ijodlaridan bahramand bo‘adi, hatto Aflotun, Arastu, Xelen kabi mutafakkirlarning falsafiy qarashlari bilan ham yaqindan tanishadi.

XVIII asr turkman adabiyotining eng muhim namoyandalardan biri bo‘lgan va turkmanchani yozma til bo‘lishiga asos solgan Maxtumqulining birdamlik xabarlarini va sa‘y-harakatlari mustaqil Turkmaniston Respublikasining siyosiy kodlarini ochib beruvchi eng sara fikrlarni ifodalaydi. Shoirning didaktik uslubda yozilgan she‘rlarida tarqoq turkman qabilalarining birlashishi lozimligi, mustaqil davlat barpo etish g‘oyasi, Vatanga va xalqqa muhabbat, siyosiy-ijtimoiy tanqid, falsafiy qarashlar, axloqiy tushunchalar, so‘fiylik ta‘limotlari va nasihatlarini ifodalangan.

Maxtumquli adabiy merosida o‘zbek-turkman ellarining qon-qardoshlik tuyg‘ulari ifodalanadi. 9 yoshidan (otasi uyidagi yig‘inlar ta‘sirida) qo‘shiq to‘qiy boshlaydi. Maxtumquli she‘riyati umumturkiy mushtarak g‘oyalar, dardlar, orzu-armonlar bilan yo‘g‘rilgan. Uning ma‘rifiy asarlarida, pandu nasihatlarida umumturkiy ma‘naviyat yaqqol mujassam. Shoir haqida turli geografiyalarda hikoya, roman, drama, ocherk, xotira va rivoyat kabi nasriy adabiy janrlardan tashqari nazm shaklidagi asarlar, jumladan, xalq qo‘shiqlari, lirik va epik she‘rlar ham yaratilgan.

Xorazmning serhosil iqlimida so‘fiylik bilan o‘sib-ulg‘aygan Maxtumquli, shubhasiz turkman xalqi shoirlarining ma‘naviyat tabibi, siyosiy dahosi, omad yulduzidir. U bir qancha lirik she‘rlar, liroepik dostonlar, g‘azallar yozadi. Bizgacha uning 20 ming misraga yaqin she‘rlari yetib kelgan. Ularda xalq hayoti, urf-odatlarini, o‘sha davrdagi ijtimoiy voqealar aks etgan («Bo‘lmasa», «Kelgay», «Naylayin», «Etmas», «Bo‘lar», «Kechdi zamona», «Bilinmas» kabi she‘rlari).

Turkmaniston davlatini Maxtumqulisiz tasavvur qilib bo‘lmaydi; chunki u turkman xalqining ramzidir. Shoir ijodida asosiy o‘rinni egallagan mavzulardan biri ham mustaqillik tushunchasidir. Turkmanlarni bir davlat, bir bayroq ostida, bir dasturxon atrofida yig‘ilishga chaqirgan mutafakkir “Turkmaning” nomli she‘rida birlik haqidagi fikrlarini quyidagicha ifodalaydi:

Turkmanlar bog‘lasa bir bo‘lib belni,
Quritar Qulzumni, daryoyi Nilni,
Taka, yovmut, go‘klang, yazir, alili,
Bir davlatga xizmat etsak beshimiz.

Maxtumquli ijodini oziqlantiruvchi uchta asosiy manba mavjud: Turkman xalq adabiyoti, Sharq mumtoz adabiyoti, yunon va hind falsafasi. Uning yetti yuzga yaqin she‘rlariga nazar tashlasak; shoirning falsafa, sotsiologiya, tibbiyot, matematika, ilohiyot, musiqa, xalq adabiyoti, xalq tabobati va zargarlik kabi ko‘plab fan va san‘at sohalaridan xabardor bo‘lganligi ma‘lum bo‘ladi. She‘rlari tahlil qilinsa, bir qator sohaga tegishli ilmlardan xabardor bo‘lganligi anglashiladi. Shu jihatdan shoirlik sifati unga yetarli ta‘rif emas. U diniy va milliy mavzularni mukammal yoritgan asarlari bilan o‘z chegarasidan chiqib, mutafakkir shoir bo‘lishga muvaffaq bo‘ldi. Darhaqiqat, tavalludining 300 yilligi munosabati bilan YUNESKO tomonidan 2024-yilning “Mahtumquli Firog‘iy yili” deb e‘lon qilinishi ham buning yana bir yorqin ifodasidir. Bu holat Turkmaniston madaniy diplomatiyasining bosh me‘mori Maxtumquli ekanligini ko‘rsatishi bilan ham ahamiyatlidir. Binobarin, shoirdan qolgan asarlar nafaqat turkmanlar, balki butun insoniyat uchun noyob madaniy boylikdir. U Sharq-islom sivilizatsiyasining Marv, Samarqand, Xiva, Buxoro, Andijon kabi qadimiy madaniyat markazlaridan o‘ziga meros qolgan tarixiy bilimlar bilan voyaga yetdi va “Haq yo‘lida yo‘l ko‘rsatuvchisiz sayr qilib bo‘lmaydi” deb Turkistonning ma‘naviy chiroqlari bilan rishtalar o‘rnatgan va qalbida yoqqan hikmat uchqunlari bilan yo‘limizni yorituvchi mash‘alaga aylangan.

Mirzo Kenjabek ta‘biri bilan aytganda: Maxtumquli – turkiy xalqlarning sayroqi tili, sahroning guli, gulning bulbuli, Haqning sodiq, oshiq va orif qulidir.

MAHTUMKULU FİRÂKÎ VE OKUDUĞU MEDRESELER

Emrah YILMAZ

Dr. Öğr. Gör., Semerkant Devlet Üniversitesi

Türkoloji Araştırmaları Enstitüsü

E-mail: emraylmz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8062-116X

Özet: Türkmen düşüncesinin sınırlarını, düşünce ufkunu tayin etmek istediğinizde yolunuz mutlaka mütefekkir Mahtumkulu Firâkî'den geçecektir. Alan araştırmalarımız dolayısıyla gerek Türkmenistan'da, gerek Özbekistan'da şairin eğitim aldığı söz konusu kurumları gezme fırsatına, şahsî kütüphanelerdeki bazı kayıtlara ve arşiv belgelerine ulaşma şansına sahip olduk. Hatta Mahtumkulu şiirlerini sevgiliden gelen bir mektup edasıyla repertuvarında tutan Harezmlî bahşılardan arasında bulunmak da bir bahtiyarlıktı.

Bu çalışmada şairin eğitim aldığı kurumlara ve bilhassa Andican Medresesi ile alakalı kayıtlara, birlik telkinleri ve bıraktığı edebî mirastan hareketle dil tarihi açısından önemine değinilmiştir. Onun şiirlerinde Türkmen felsefesinin dip köklerine, milletin kalbî sesine ve 18. yüzyılın sosyokültürel hayatına tanıklık etmek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Mahtumkulu Firâkî, Andican Medresesi, Türkmen felsefesi.

MAKHTUMKULI FIRAGHI AND THE MADRASAHS HE STUDIED

Abstract: When you want to determine the boundaries and horizons of Turkmen thought, your path will definitely pass through the thinker Makhtumkuli Firaghi. Due to our field research, we had the opportunity to visit the institutions where the poet received education in both Turkmenistan and Uzbekistan, and to access some records and archive documents in personal libraries. In fact, it was a pleasure to be among the people from Khwarezm who kept Makhtumkuli poems in their repertoire like a letter from a lover.

In this study, the institutions where the poet received education and especially the records related to the Andijan Madrasah, their importance in terms of language history are touched upon, based on the unity suggestions and the literary legacy he left. It is possible to witness the deep roots of Turkmen philosophy, the heartfelt voice of the nation and the sociocultural life of the 18th century in his poems.

Key words: Makhtumkuli Firaghi, Andijan Madrasah, Turkmen philosophy.

МАХТУМКУЛИ ФРАГИ И МЕДРЕСЕ, В КОТОРЫХ ОН УЧИЛСЯ

Аннотация: Если вы хотите определить границы и горизонты туркменской мысли, ваш путь непременно пройдет через мыслителя Махтумкули Фраги. Благодаря полевым исследованиям мы имели возможность посетить учебные заведения, где поэт получал образование, как в Туркменистане, так и в Узбекистане, а также получить доступ к некоторым записям и архивным документам в личных библиотеках. На самом деле, нам было приятно находиться среди людей из Хорезма, которые хранят стихи Махтумкули в своем репертуаре, как письмо от возлюбленной.

В данном исследовании рассматриваются учреждения, в которых поэт получил образование, и особенно записи, связанные с медресе Андижана, их значение для истории языка, исходя из предложений о единстве и оставленного им литературного наследия. В его

стихах можно увидеть глубокие корни туркменской философии, проникновенный голос народа и социокультурную жизнь XVIII века.

Ключевые слова: Махтумкули Фраги, Андижанское медресе, туркменская философия.

Giriş

12 Eylül 2023 tarihinde BM Genel Kurulu'nun 78. oturumunda UNESCO tarafından 2024 yılının “doğumunun 300. yıl dönümünü” olarak ilan edilmesi ve yaklaşık 80 el yazmanın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınması, bilim çevrelerinin dikkatini yeniden Türk dünyasının müşterek değeri Mahtumkulu Firâkî'ye (1724-1807) çekmiştir. Bu durum Türkmenistan kültür diplomasisinin ana mimarının Mahtumkulu olduğunu göstermesi bakımından da kayda değerdir. Aynı zamanda TÜRKSOY tarafından Türkmenistan'ın *Anev* şehrinin Türk Dünyasının Kültür Başkenti olarak ilan edilmesi bu yılı daha anlamlı kılmıştır.

Mahtumkulu araştırmalarına dikkat çeken ilk isim 1842'de yayımladığı makalesiyle (Specimens of The Popular Poetry of Persia, 389-391) Aleksandr Hodzko Boreyko olmuştur. Türkiye'de ise şairle ilgili ilk kayıtlar Şeyh Süleyman Buharî'ye aittir. Müellif, 1882'de yayımladığı “Lügati Çağatay ve Türkî Osmanî” adlı eserinde muhtelif sayfalarda 18 kez Mahtumkulu'dan bahsetmektedir. Ardından 1913'te Ahmet Zeki Velidi Togan, 1918'de Mehmet Fuat Köprülü, 1921'de Hüseyin Kâzım Kadri gibi araştırmacılar konuyla ilgili temel bilgiler sunmuştur.

Resmi kayıtlara göre Mahtumkulu, ilk eğitimini babası Devletmehmet Âzâdî'den aldıktan sonra 1753 yılında Türkmenistan'ın Lebap vilayetinin Halaç ilçesi'ne bağlı Kızılayak Köyü'ndeki *İdris Baba Medresesi*'nde (Aliyew 1941: 11, Ýazymow, 1992: 4), 1754'te Buhara'daki *Kükeltaş (Ko'kaldosh) Medresesi*'nde, 1757'de Hive'de *Şirgazi Han (Sherg'ozixon) Medresesi*'nde (Ochilov, 2014: 6; Mustakow, 2014: 43) çeşitli dersler almıştır.

İdris Baba Medresesi, Lebap/Türkmenistan.

Mahtumkulu'nun Lebap'ta 1 yıl, Buhara'da 2 yıl, Hive'de 3 yıl eğitim aldığı kayıtlarda mevcuttur. Şair, Lebap'ta İdris Baba'dan ve öğrencisi Niyaz Salih'ten; Buhara'da Nuri Kazım'dan ve Mucrim Abid'den; Hive'de ise Begdurdı İşan ve Mahmut Pelvan'dan dersler almıştır.

Kükeltaş Medresesi/Buhara.

TÜBİTAK'ın desteğiyle 2021-2022 tarihleri arasında Özbekistan'da yaptığımız saha çalışmaları kapsamında Semerkant, Buhara, Hive ve Andican'daki medreseleri dolaşmış, müzeleri gezmiş, bölgeyi ziyaretimiz sırasında Karakalpakistan'ın Beruni (Bîrûnî) ilçesinde de bulunmuştuk. Salır Türkmenlerinin yoğun olarak yaşadığı bu bölgede önemli kaynak kişilerin şahsî kütüphanelerinden şaire dair vesikalar elde etmiştik. Bu kapsamda Beruni ilçesine bağlı Mahtumkulu Köyü'nde ikamet eden Yagşigeldi Seyitniyazov'dan şairin gezdiği yerleri gösteren bir haritaya ve arşiv bilgilerine ulaştığımız. Benzer şekilde Ürgenç'te ikamet eden Harezmlî şair ve yazar Qurbon Muhammadrizo'dan da şaire dair bilgiler edinmiş ve Mahtumkulu'nun dolaştığı muhtemel yerleri gösteren bizzat kendisinin çizdiği bir haritaya ulaştığımız.

Bu çerçevede hem Türkmenistan kaynaklarında hem Türkiye'de konuya ilişkin yapılmış çalışmalarda şimdiye kadar ifade edilmeyen, dikkatlerden uzak kalmış yeni bir bilgiye de tarafımızdan ulaşılmıştır. Bu yeni bilgi aşağıda kaynağı gösterildiği üzere; Mahtumkulu'nun Fergana'daki *Andican (Andijon) Medresesi*'nde de eğitim aldığına dairdir.

1976 yılında 14 cilt hâlinde yayımlanan Özbekistan Sovyet Ansiklopedisi (Ўзбек Совет Энциклопедияси/O'zbek Sovet Entsiklopediyasi)'nin 7. cildinde şairin okuduğu eğitim kurumları arasında *Andican Medresesi* de belirtilmiştir. 14 ciltlik ansiklopedinin giriş kısmında ilk dokuz cildinden sorumlu editör İbrohim Mo'minov, diğer ciltlerin editörü ise Komiljon Zufarov olarak belirtilmiştir.

Махтумқули.

Давлат сифат белгиси берилди. Биринчи категорияга ўзининг техник-иқтисодий кўрсаткичларига кўра, мавжуд стандарт ва техника шартларига мос келувчи маҳсулотлар, иккинчи категорияга бу талабларга жавоб бермайдиган, маънавий эскирган ёки қайта ишланмайдиган маҳсулотлар кирди. Саноат маҳсулоти сифатини аттестация қилувчи ягона система тайёрланаётган маҳсулотнинг ишлаб чиқариш ҳажмининг сифат категорияларига мослаб планлаштиришнинг, унинг даражасини оширишнинг, шунингдек кўпроқ олий даражали маҳсулот ишлаб чиқаришнинг асоси ҳисобланади.

МАҲТУМҚУЛИ (тахаллуси Фирогий, 1733—1793) — туркман шоири ва мутафаккири. Шоир *Озодий* Давлатмамеднинг ўғли. У аввал овул мактабида, сўнг **Хива**, **Бухоро** ва **Андижон** мадрасаларида ўқиган. М. бир қанча фаолларни ўзлаштириш б-н бирга, заргарлик ҳунарини ҳам ўрганган. Озарбайжон, Эрон, Афғонистон, Ҳиндистонга саёҳат қилган. Урта Осиё, Озарбайжон, Эрон фольклорини ва адабиётини чуқур ўрганган. Низомий Ганжавий, Алишер Навоий, Фирдавсийлар ижодидан баҳраманд бўлган. У бир қанча лирик шеърлар, лиро-эпик дostonлар ва ғазаллар яратган. Бизгача унинг лирик, фалсафий ва насиҳат характерига эга бўлган 20 минг мисрага яқин шеърлари етиб келган. Уларда халқнинг ҳаёти ва урф-одати, шунингдек ўша даврга хос муҳим ижтимоий-сиёсий воқеалар акс этган («Бўлмас», «Келгай», «Ёмғир ёғдир, султоним», «Билан», «Найлайн», «Етмас», «Бўлар», «Кечди замона», «Билинмас» ва б.).

Кайнак: *Bu belgeye ve bilgiye tarafımızca ulaşılmış, dikkat çekmek için şairin okuduğu şehirler (Hive, Buhara, Andican) sarı renkle gösterilmiştir.*

Сўз konusu ansiklopedideki bilgilerin büyük bir kısmına daha sonra 12 cilt (ilkinin yayımlanma tarihi 2000, diğer 11 cilt 2005) hâlinde yayımlanan Özbekistan Millî Ansiklopedisi (O‘zbekiston Milliy Entsiklopediyasi)’nin “M” maddesinde (2005: 372-373) de yer verilmiştir. Ancak yeni ansiklopedide Andican Medresesi’nden hiç bahsedilmemiştir. Dolayısıyla şairin Andican Medresesi’nde eğitim aldığı bilgisi bir detay olarak sadece 1976 yılındaki çalışmada kalmıştır.

Bu detaya ulaşıldıktan sonra hemen bölgeye gidilmiş, konuyla ilgili olarak tarihçilerin ve tur rehberlerinin görüşleri alınmış, *Andican Vilayeti Ülkeşinashlık Müzesi* (Andijon Viloyati O‘lkashunoslik Muzeyi)’nden ve müze görevlilerinden alınan bilgiler doğrultusunda, Andican Medresesi’nin günümüzde *Cuma Medresesi* şeklinde adlandırıldığı ve şairin bu kurumda da bir süre bulunduğu teyit edilmiştir. Ancak Mahtumkulu’nun bahsi geçen Andican/Cuma

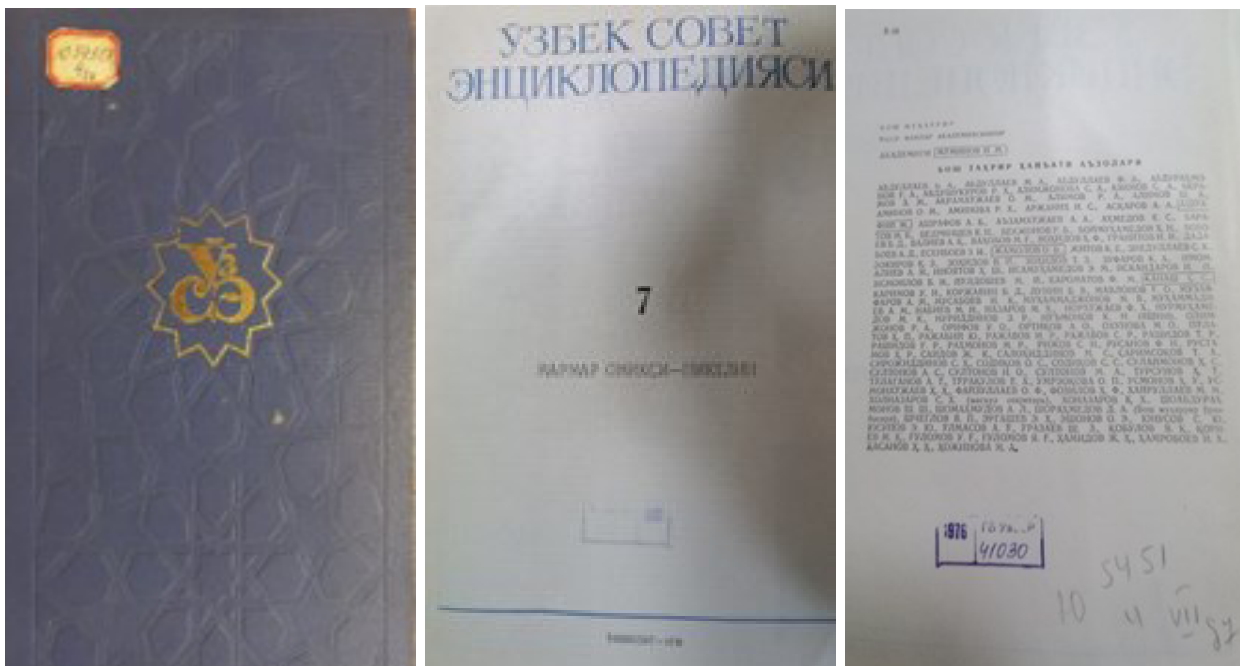
Medresesi’nde hangi yillarda bulduğunu ve burada ne kadar kaldığını belirten kayıtlar mevcut değildir.

Andican Medresesi/Fergana.

Elde edinilen bilgilere göre *Andican/Cuma Medresesi*, 15. yüzyılın ikinci yarısında (tahminen 1463’te) Fergana hükümdarı Ömerşah Mirza tarafından Andican başkent ilan edilince ilk inşa edilen yapılardan biri olmuştur. Aradan geçen zamanda taht kavgaları ve doğal afetlerden dolayı hasar gören medrese toplamda 7 kez restore edilmiştir.

Bahsi geçen 7. cildin kapak fotoğrafı ve madde yazarları (baş muharrir: I. M. Mo‘minov) resimde gösterilmiştir:

Mahtumkulu'nun *Andican/Cuma Medresesi* 'nde okuduğunu destekleyen bir başka delil de Ahmet Zeki Velidi Togan'a aittir. Nitekim Togan, 1913'te Fergana'da bulduğu nüsha ile o güne kadar malum olmayan 56 manzumenin de mevcut olduğu ve 243 şiiri ihtiva eden en kapsamlı nüshayı ele geçirdiğini, nüshanın fihrist kısmını Şura Dergisi'nin 12-17. sayılarında neşrettiğini belirtmiştir (Togan, 1913: 16-17). Bu durum, yeni nüshanın Fergana Vadisi'nde yani Andican muhitinde bulunmasının tesadüfi olmadığını göstermesi bakımından son derece mühimdir. Kaldı ki; 1913 tarihi de bir dönem şairin vefatının 100. yılı (ö. 1893) olarak kabul gördüğü için özel bir anlam taşımaktadır. Türkmen edebiyat tarihçisi Hocalı Molla'dan aldığı bilgilerle şairin yazmaları üzerinde bilimsel araştırmalar yapan A.N. Samoyloviç'in de çalışmalarını 1913'te yoğunlaştırdığı görülmektedir.

Mahsus bir anlam ifade eden bu tarihte, şairin anısına muhtelif etkinlikler düzenlenmiş ve İran'da bulunan mezarı başında hayır yemeği verildiği (Mustakow, 2014: 39) belirtilmiştir.

Öte yandan Mahtumkulu Firâki'nin eğitim aldığı kurumlar hususunda Türkiye'deki kaynaklarda da dikkat çeken bilgiler mevcuttur. Mehmet Fuat Köprülü; Mahtumkulu'nun, Suriye Türkmenlerinden Nuri Kâzım adlı dostuyla *Ahmet Yesevî Medresesi*'nde (Köprülü, 2007: 178), Nihat Sami Banarlı ise Harzem'de *Şir Ali Han Medresesi*'nde (Banarlı, 1983: 744) bir süre tahsil gördüğünü belirtmiştir. Şairin Türkistan'da *Hoca Ahmet Yesevî Medresesi*'nin âlimleriyle bir araya geldiği (Özbay, 2019: 202) ve onların davetiyle bir müddet Kükeltaş'ta kaldığı (Biray, 2014: 34) anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Banarlı'nın dikkat çektiği bölgede sadece *Şirgazi Han Medresesi* bulunmaktadır, Şir Ali Han ise 1863-1879 yılları arasında tahta oturmuş bir Afgan Emiri'dir. Mahtumkulu'nun Afganistan'da okuduğuna dair herhangi bir kayıt olmadığı ve yukarıdaki tarihlerin şairin vefatından sonraki bir döneme tekabül ettiği dikkate alındığında, muhtemelen isim benzerliğinden “Şir Ali Han” denilerek *Şirgazi Han* kastedilmiş olmalıdır. Sadece Banarlı'da karşılaştığımız bu bilgide tarihsel bir hata olabilir. Şayet bu bilgi doğru ise söz konusu medresede okuduğunun başka delillerle de teyit edilmesi elzemdir.

Kendisi de Hive'deki medreselerde yetişen ve dönemin önemli şair ve âlimi olan babası *Devletmehmet Âzâdi*'nin eserlerinden etkilenen Mahtumkulu, henüz 9 yaşındayken şiirler yazmaya başlamıştır (Baynazarov, 2006: 59). Şair, ilk eğitimi babasından aldığını “Gulagyn Tutmaz” adlı şiirinde şöyle dile getirir (Aşırov, 2013: 79):

Doga kılsam, jebri-jepam ekserdir, (Dua etsem, cevri cefam ekserdir),

Ylm öwreden ussat – kyblam pederdir. (İlim öğreten üstat – kiblem pederdir).

Anlaşılabacağı üzere şair, ilk eğitimini üstadı olarak gördüğü babasından almış, bir müddet sonra bu eğitimle yetinmeyip *Niyaz Salih* (Yazymow, 1992: 3) adında bir hocadan da dersler almıştır. Dolayısıyla Niyaz Salih, Mahtumkulu'nun babasından sonraki ilk hocası olmuştur (Köseşew, 1959: 11). Bunun yanı sıra *İdris Baba* ve onun şakirdi *Niyazguli*'dan dersler almıştır. Devrinin mühim bir âlimi olduğundan Buhara'da bulunun *Çar Minar (Chor Minor) Medresesi*, onun adıyla yani *Niyazguli Medresesi* olarak anılmaktadır.

Çar Minar Medresesi/Buhara.

Firâkî, Şirgazi Han Medresesi'nde hocası Hazreti Pälvan'dan (Mahmıt Pälvan, Pälvangulı Rovnak, Pälvan Baba, Pälvan Pir) dersler aldığı (Yag'mur, 2016: 95), hatta onun en gözde öğrencisi olduğu, hocasının olmadığı zamanlarda medresede Mahtumkulu'nun öğrencilere ders verdiği (Aliyew, 1941: 17-18) yönünde bilgiler mevcuttur. Ayrıca babası *Devletmehmet Âzâdi*'nin de Hive'deki medreselerin birinde hem eğitim aldığı (Yag'mur, 2016: 94) hem de bir süre müderrislik yaptığı (Pirriyev, 2018: 6) belirtilmiştir.

Şirgazi Han Medresesi/Hive.

Mahtumkulu'nun en uzun süre tahsil gördüğü medresenin 3 yıl (Aşyrow, 2014: 222) süreyle Hive'de bulunan 1718 yılında inşa edilmiş olan Şirgazi Han Medresesi olduğuna değinmiştik. Mahtumkulu bu bilgiyi “Şirgazi” (Aşyrow, 2013: 66) adlı şiirinde şu mısralarla dile getirir:

Mekan eýläp, üç ýyl iýdim duzuňy,   Mekân eyleyip, üç yıl yedim tuzunu,
Gider boldum, hoş gal, gözel Şirgazy.   Gider oldum, hoş kal güzel Şirgazi.

Şair, Şirgazi Han Medresesi’nden 1760’ta babasının vefat haberini alınca ayrılmak durumunda kalmıştır. Özbek tarihçilerin vaktiyle “*âlimler evi*” anlamına gelen *maskani fozilon* ifadesiyle de nitelendirdiği bu güzide medresede şair, henüz ikinci yılındayken arkadaşlarına ders verecek kadar büyük bir başarı göstererek hocalarının ve içinde bulunduğu edebî muhitin dikkatlerini üzerine çeker. Yukarıda bahsi geçen şiirde burada aldığı tahsilin önemini “*Hakk’tan bize buyruk, bağlıdır belim; sende tâlim aldım, açıldı dilim*” (Yılmaz, 2022: 14) şeklinde beyan eder. Hatta bu medresede Türkmen öğrenciler çok olduğundan onlar için ayrı bir bölüm (Orazolat, 2014: 27) tahsis edildiği belirtilmiştir.

Günümüzde müze olarak kullanılan Şirgazi Han Medresesi’nde Mahtumkulu için özel bir koleksiyon oluşturulmuştur. Müzenin tanıtım kataloglarında ve içeride yer alan “Madrassa Tarixi” adlı bilgilendirme panosunda sunulan bilgilerden öğrenildiği kadarıyla bu medrese 1718-1720 yılları arasında adını taşıdığı Şirgazi Han tarafından inşa ettirilmiştir. Harezm Bölgesi’nde bulunan bu medresede genel olarak cumartesi, pazar, pazartesi ve salı günleri resmî eğitim günleri olarak kabul edilmiştir. Haftada iki gün (çarşamba, perşembe) kütüphane araştırmalarına ve cuma günü de dinlenmeye ayrılmıştır. Yılda yedi ay devam eden eğitim faaliyetleri 21 Eylül-21 Mart tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Kalan aylarda öğrenciler kendi işleriyle meşgul olmuşlardır. Medresede *ilahiyat* dışında *mantık, felsefe, kimya, coğrafya, doğa bilimi, gök bilimi gibi pozitif bilimlerle birlikte musikişinaslık, nakkaşlık, hattatlık* gibi sanat dallarında da eğitim verilmiştir.

Mahtumkulu, “Hudaý Dälmi?” adlı şiirinde kendisinden eğitim aldığı piri Begdurdı İşan’dan şöyle bahseder:

“Tamugda sen, tâ güzerden ötünçä.   Tamudasın tâ güzergâhtan geçince.
Pirimiz Begdurdy işan degilmi”   Pirimiz Begdurdı İşan değil mi?.

Begdurdı İşan, şairin Şirgazi Han Medresesi’nden hocasıdır. Mahtumkulu, Buhara’daki Kükeltaş Medresesi’nde ise *Mucrim Abid* (Mujrim Obid) (Kurambayev, 2014: 16) adlı bir şairle dostluk kurar ve onu hocası olarak görür. Aşırov, şairin Kükeltaş Medresesi’nde okuduğunu da “*Bir gije ýatyrdym säher wagtynda, Bahaweddin atly diwana geldi*” (Aşyrow, 2012: 497) (Bir gece yatıyordum seher vaktinde, Bahaeddin adlı divane geldi) ifadesiyle tanıklar. Bilindiği gibi Naşibendiyye tarikatının kurucusu Muhammet Bahâeddin Nakşibendî (Hâce Muhammed b. Muhammed el-Buhârî) Buhara’da metfundur.

Bununla birlikte Buhara’daki Sadreddin Ayni Müzesi, Hive’deki Allameler ve Edebiyat Müzesi, Ürgenç’teki Özbek-Türkmen Dostluk Evi de şair hakkında önemli bilgiler barındırmaktadır. Özetle henüz tenkitli metinlerin bir bütün olarak ortaya konmadığı ve karşılaştırmalı çalışmalara gidilmediği düşünüldüğünde; Mahtumkulu hakkında yeni şeyler söylenecekse kuvvetle muhtemel bu bilgilere Özbekistan, İran (Türkmensahra), Macaristan ve İngiltere kütüphanelerinden ulaşılabileceği söylenebilir.

Şiirleri dikkatle tahlil edildiğinde Mahtumkulu’nun öğrencilik yıllarında ve daha sonrasında Orta Asya, Küçük Asya ve bazı Yakın Doğu ülkelerinde (Kenjabek, 2020: 8) seyahat ettiği muhtemel yerlere dair bilgilere ulaşılabilir. Özellikle Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan ve İran’ı içine alan Horasan bölgesinde (Yazymow, 1992: 4) iyiden iyiye gezdiği şiirlerinden açıkça anlaşılmaktadır. Mahtumkulu, Buhara’da tanıştığı Kükeltaş Medresesi’nde ders veren Nuri Kâzım İbni Bahir ile dostluk kurar, birlikte kuzeyde Mangışlak’tan başlayıp Astrahan, Stavropol (Yag’mur, 2016: 98) hattından Kafkasya’ya oradan Azerbaycan, Türkiye (Temirova, 2017: 234), Suriye, Irak, İran, Pakistan üzerinden Hindistan’a (Ochilov, 2007: 5) ve belki Çin’in

batısındaki bazı şehirlere (Rustamov, 2017), dönüş güzergâhında olan Afganistan’dan (Hamrayev, 2020: 409) Özbekistan’a, burada Semerkant (Yusupova, 2020: 638), Margilan, Andican (Orazpolat, 2014: 27) ve Taşkent’e (Kenjabek, 2020: 8) gitmiş, Amuderya hattı boyunca dolaştıktan sonra Kazakistan’ın Türkistan Şehri’ne, Etrek Nehri’nden geçip doğduğu topraklara Dehistan’a (Temirova, 2017: 234) varmıştır.

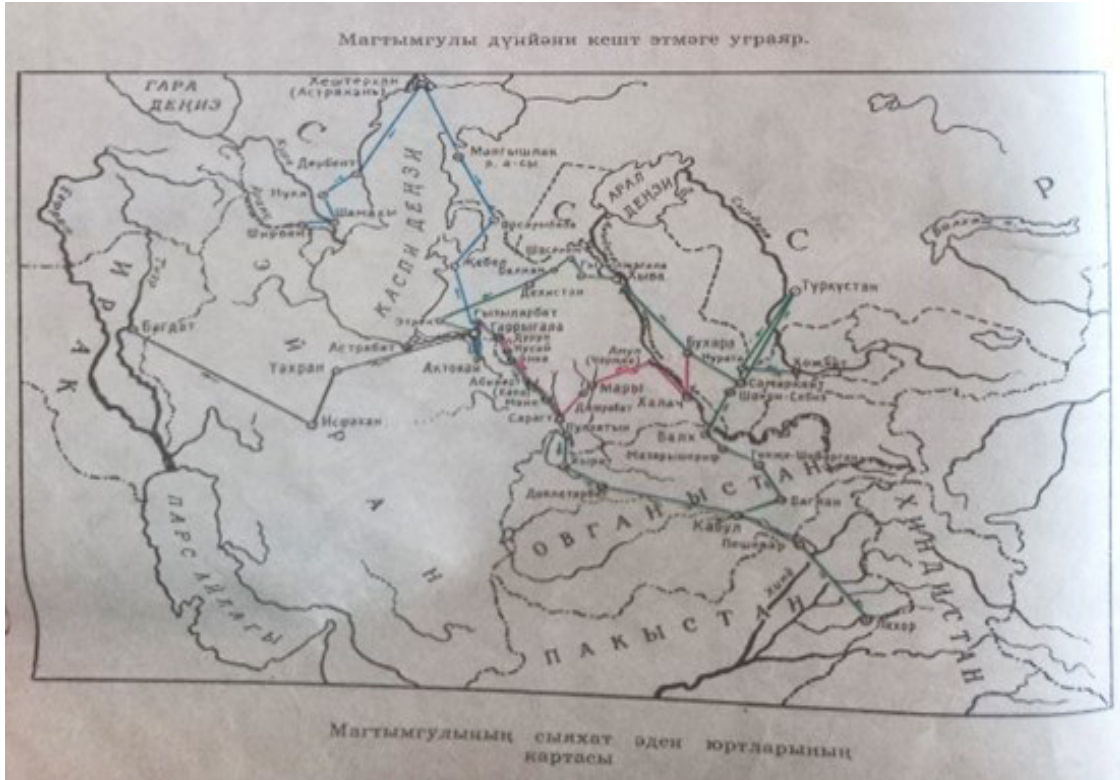
Harezmlî meşhur şair ve yazarlardan biri olan Qurbon Muhammadrîzo’yu evinde ziyaretimiz sırasında, bizzat kendisinin çizdiği şairin dolaşmış olabileceği muhtemel yerleri gösteren aşağıdaki haritayı bizimle paylaşma nezaketinde bulunmuştur.

Kaynak: Qurbon Muhammadrîzo.

Haritaya göre şair Hazar’ın doğusunda Ürgenç üzerinden, batısında Tebriz üzerinden kuzeye; Gürgen’den Aşkabat, Marı, Çärcev, Farap hattını kullanarak Hive’ye; Semerkant, Buhara, Türkistan güzergâhından kuzeydoğu sınırlarına ulaşmış, akabinde Namangan, Andican, Margilan, Fergana’dan güneye inerek Hindistan’ın Pencap Eyaletinden Afganistan’ın Kâbil şehrine ve oradan Herat’a geçmiştir. Bunun yanı sıra İran’da İsfehan, Tahran, Hemedan; Irak’ta Bağdat ve Erbil şehirlerinde bulunmuştur.

Oraz Yazımov da Mahtumkulu’nun gezdiği muhtemel yerleri ayrıntısıyla tespit etmeye çalışmış ve aşağıdaki haritayı çizmiştir.

Kaynak: Bu haritaya Bîrûnî İlçesine bağlı Mahtumkulu Köyü'nde ikamet eden emekli tarih hocası Yağışigeldi Seyitniyazov'dan tarafımca ulaşılmıştır.

Oraz Yazımov'un çizdiği haritaya göre Mahtumkulu, Aktokay'dan başlayarak kuzeyde Garrıgala, Cebel, Ärsarıbaba, Mangışlak, Astrahan, Derbent, Nuha, Şamahı ve Şırvan güzergâhını; güney ve güneydoğuda Änev, Abivert, Mäne, Saragt, Pulhatın, Herat, Dövletyarbeg, Kâbil, Peşevâr, Lahor, Baglan, Gökce-Şıbargan, Mezarışerif, Belh, Şähri-Sebz, Hokant, Türkistan, Nurata, Semerkant, Buhara, Hive, Gızılçagala, Şasenem, Balkan, Dehistan, Etrek güzergâhını kullanmıştır. Eğitim için gittiği Buhara'ya Gızılzarbat, Garrıgala, Durun, Nusay, Änev, Abivert, Mäne, Saragt, Daşrabat, Marı, Amul (Çärcev), Halaç hattı üzerinden varmıştır.

Mahtumkulu Firâkî, Müşterek Orta Asya Türkçesiyle veya literatürde kabul edildiği şekliyle Çağatayca olarak eserlerin verildiği bir dönemde geleneğin dışına çıkarak şiirlerini halkın diliyle yazması ve Türkmen halk edebiyatı ürünlerini kendi repertuarında ustalıkla işlemesi bakımından çağdaşlarından ayrılır. Bu sanat anlayışı, onu dil ve edebiyat tarihi açısından farklı bir noktada konumlandırmıştır.

Başka bir ifadeyle edebî geleneğe Klasik Şark Edebiyatı usullerinin hâkim olduğu bir dönemde Bayram Han, Vepayı ve babası Molla Devletmehmet Âzâdî gibi şairlerin de bu anlayışı sürdürmesine mukabil Mahtumkulu, şiirlerini sade bir dille kaleme almıştır. Dolayısıyla bu durum, onu edebî Türkmen dilinin başlatıcısı, millî edebiyatın ilk temsilcisi noktasına taşımıştır. Bununla birlikte yazılı Türkmen edebiyatının ilk ürünlerinin daha erken bir dönemde Çağatayca olarak kaleme alındığını da belirtmek gerekir.

Onun şiirleri tahlil edildiğinde sanattan çok, dîvânın didaktik yönünün ağır bastığı söylenebilir. Dolayısıyla Firaki'nin şiirlerinde söz, biçimden önce gelir. Muhteva açısından ele alınacak olursa âşıkane ve hakîmane üslupta yazılan Mahtumkulu eserlerinde; dağınık hâlde yaşayan Türkmen boylarının birleşmesi gerektiği düşüncesi, bağımsız devlet kurma ülküsü, vatan

ve insan sevgisi, siyasi ve sosyal eleştiriler, felsefî görüşler, ahlakî hassasiyetler, tasavvufî izler ve nasihatler dile getirilmiştir.

Sonuç

Çalışmada; Mahtumkulu Firâkî'nin eğitim gördüğü İdrisbaba (1753), Kükeltaş (1754) ve Şirgazi Han (1757) Medreselerine, tarihi henüz bilinmemekle beraber Andican/Cuma Medresesi'nin de eklenmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra Mehmet Fuat Köprülü, şairin bir süre *Hoca Ahmet Yesevî Medresesi*'nde bulunduğuna; Nihat Sami Banarlı ise *Şir Ali Han Medresesi*'nde eğitim aldığına işaret etmiştir.

Yukarıda belirtilen ilk üç medresede okuduğu yıllar belgelerden takip edildiğine göre şair Andican'da muhtemelen Şirgazi Han Medresesi'nden sonraki bir tarihte bulunmuş olmalıdır. Nitekim şairin, 1760'ta babasının vefat haberini alması dolayısıyla Şirgazi Han Medresesi'nden ayrılmak durumunda kaldığı anlaşılmaktadır. Mahtumkulu'nun *Ahmet Yesevi Medresesi*'nde bir süre bulunduğunu ifade eden Mehmet Fuat Köprülü ile *Şir Ali Han Medresesi*'nde eğitim gördüğünü kayıt altına alan Nihat Sami Banarlı'nın görüşleri de ikincil kaynaklarla teyit edilmeye muhtaçtır.

Türkmen mütefekkirinin kelime kadrosu dikkatle tahlil edildiğinde özellikle Harezmi bölgesinde kullanılan dilin ve genel anlamıyla Çağatayca'nın ne denli etkili olduğu göze çarpar. Başka bir ifadeyle Mahtumkulu'nun üstat olarak gördüğü Türkçenin kapısı Alişir Nevâî'nin ve doğu klasiklerinden bölge için kurucu pek çok otorite ismin eserlerini ilgiyle takip etmesi, sanatının hem muhtevasında hem üslubunda son derece belirleyici olmuştur. Bu durum Türkmen Türkçesinin döşenen ilk köşe taşlarının nasıl teşekkül ettiğini de göstermesi bakımından mühimdir.

Iqtiboslar/Чиски/References/Kaynaklar

- 1-Aliyew Ruhy, Ahundow Gürgen. Magtymguly, Saýlanan Eserler. – Aşgabat, 1941.
- 2-Aşyrow Annagurban. Magtymguly, Eserler Ýgyndysy. – Aşgabat, 2012.
- 3-Aşyrow Annagurban. Magtymguly, Eserler Ýgyndysy. – Aşgabat, 2013.
- 4-Aşyrow Annagurban. Magtymgulyň Golýazmalarýň Derňewi. – Aşgabat, 2014.
- 5-Aşyrow Tahir. “Mahtumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume, Şerh ve Tenkit Eden: Şeyh Muhsin Fânî, İstanbul 1340, Zeki Velidi Togan”, (çev.: Tahir Aşyrov), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 22 (2), 2013.
- 6-Banarlı Nihat Sami. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. – İstanbul, 1983.
- 7-Baynazarov Fayzulla. Jahon Adabiyoti. – Toshkent, 2006.
- 8-Biray Himmet. “Mahtumkulu, Yetiştirdiği Çevre, Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanı”, Mahtumkulu Anı Kitabı, (haz.: Güzel, A., Duymaz, A., Sarıyev, B., Biray, N., Duran, H., Kutlu, H., Yılmaz, E.) – Ankara, 2014.
- 9- Hamrayev Madrim, Sariyev Sharifjon. Adabiyot Fanidan Ma'lumotnoma. – Toshkent, 2020.
- 10-Kenjabeq Mirzo. O'shiklar Haq Ishkida. – Toshkent, 2020.
- 11-Komision. “Mahtumquli”, O'zbek Sovet Ensiklopediyasi (Özbekistan SSCB: O'zbek Sovet Ensiklopediyasi). – Toshkent, 1976.
- 12-Komision. “Mahtumkulu”, Yeni Türk İslam Ansiklopedisi. – İstanbul, 1995.
- 13-Komision. O'zbek Milliy Ensiklopediyasi. – Toshkent, 2005.
- 14-Köprülü Mehmet Fuat. Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar. – Ankara, 2007.
- 15-Köseyew Mäti. Magtymguly Pyragy (Beýik Şahyryň 225 Ýyllygyna Bagyşlanan Makalalar Ýgyndysy). – Aşgabat, 1959.

- 16-Kurambaýew Karimboy, Mämmedow Ahmet. Köñül Gözgülisi. – Aşgabat, 2014.
- 17-Mustakow Romanguly. Magtymguly we Gündogar Edebiýaty. – Aşgabat, 2014.
- 18-Ochilov Ergash. Sharq Mumtoz She’riyati Durdonalari-Maxtumquli Dunyo O’tib Boradir. – Toshkent, 2007.
- 19-Orazpolat Ekäýew-Baharly. Magtymguly Pyragynyň Kämil Diwany. – İran, 2014.
- 20-Özbay Ekrem. Türkistan’da Parlayan Bir Yıldız: Türkmenistan. – İstanbul, 2019.
- 21-Pirriyev M. Maxtumquli Pand-Nasihati Chamani. – Toshkent, 2018.
- 22-Rustamov Jabbor. “Payg’ambar Dastidir Dasti Otamning”, O‘zbekiston Tarixi. – Toshkent, 2017.
- 23-Temirova M. Adabiyat (Orta Bilim Bilim Berüüçü Mekemelerinin 10-Klassı Üçün Okuu Kitebi). – Toshkent, 2017.
- 24-Yag‘mur Oraz. Maxtumqulinoma. – Toshkent, 2016.
- 25-Ýazymow Oraz. Magtymgulynyň Ömri we Döredijiligi. – Aşgabat, 1992.
- 26-Yılmaz Emrah. Maxtumquli Firog‘iyning Fikir Dunyosi. – Samarqand, 2022.
- 27-Yusupova Dilnavoz. Adabiyot Universal Qo‘llanma. – Toshkent, 2020.

**BULLETIN OF THE
INTERNATIONAL JOURNAL
“TURKOLOGICAL
RESEARCH”**

In order to implement programs and projects developed to accelerate the relationship envisaged at the summit of the Organization of Turkic States held in Samarkand, as well as to coordinate and highlight the research work carried out in the field of Turkic studies, the International Journal “Turkological Research” at Samarkand State University named after Sharof Rashidov passed the state registration. The journal is intended to publish the results of scientific research in the field of Turkic languages and dialects, the history of linguistic and literary relations of the Turkic peoples of Central Asia, the socio-cultural field. There are such headings as a young researcher, memory and our anniversaries. Articles written in Uzbek, Turkish, Russian, English and all Turkic languages are accepted.

The scientific journal is based on the decision of the Higher Attestation Commission of the Ministry of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan dated May 8, 2024 and numbered 354/5; It is included in the list of scientific publications that are recommended for candidates to receive the Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Science (DSc) academic degrees in the fields of history and philology to publish their scientific results due to their theses.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

CONTACT ADDRESS:

Mailing Address:

140104, University boulevard, 15,
Samarkand, Uzbekistan,

Research Institute of Turkology under
Samarkand State University named after
Sharof Rashidov

Phone:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Email:

turkologiya.samdu@gmail.com

Website:

<https://turkologiya.samdu.uz>

REQUIREMENTS FOR ARTICLES:

1. The article is presented on 8-10 pages;
2. Article structure:
  1. The text of the article should be prepared in Times News Roman font, size 14, left: 3 cm, right: 1.5 cm, top and bottom: 2 cm; in A4 format in 1.15 intervals.
  2. The title of the article, surname, name and patronymic of the author (authors) are indicated in full and written in capital letters.
  3. Position, academic title, place of work (study), region, republic, telephone and e-mail address of the author (authors) are indicated in full.
  4. The abstract should consist of a brief content and importance of the article, results.
  5. At the beginning of each article, there should be an annotation in Uzbek, Turkish and English.
  6. The abstract should be no more than 120-150 words.
  7. At the bottom of the abstract, 7-10 keywords should be given that illuminate the content of the article.
  8. The article should be prepared in the following form:
    - a) Introduction;
    - b) Main part;
    - c) Results and Discussions;
    - d) Conclusions;
    - e) List of literature (References) – in alphabetical order;
    - f) Citations are given in brackets in the form of the author's surname - date of publication - page (Muminov, 2020: 25);
    - g) Figures, drawings, tables, diagrams are designated in Arabic numerals as "Figure". Signs or pointers are placed under the figure, in the next line, in the middle and highlighted in bold.
3. The author(s) are responsible for the scientific validity, reliability and plagiarism of the information and evidence presented in the article;
4. Articles will be considered. The journal publishes only articles recommended by experts;
5. Articles not requested will not be published and will not be returned to the authors;
6. Only 1 article of the author is published in 1 issue of the journal.

**“TURKOLOGIK
TADQIQOTLAR” XALQARO
JURNALINING AXBOROT
XATI**

Davlatimiz tomonidan olib borilayotgan ijtimoiy-ma’rifiy, ilm-fanni rivojlantirishga qaratilgan siyosat, Turkiy Davlatlar Tashkilotining Samarqandda o‘tkazilgan sammitida ko‘zda tutilgan o‘zaro aloqalarni jadallashtirish bo‘yicha ishlab chiqilgan dastur va loyihalarni amalga oshirish hamda turkologiya sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish va yoritish maqsadida Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetida “Turkologik tadqiqotlar” xalqaro jurnali ta’sis etildi. Jurnal turkiy til va shevalar, Markaziy Osiyo turkiy xalqlari lisoniy va adabiy aloqalari tarixi, ijtimoiy-madaniy sohalarda amalga oshirilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining natijalarini e’lon qilishga mo’ljallangan. Jurnalda muharrir minbari, tadqiqotlar, ilmiy axborot, taqriz va e’tirof, ilmiy anjuman, yosh tadqiqotchi, xotira, yubilyarlarimiz kabi ruknlar mavjud. O‘zbek, turk, rus, ingliz va barcha turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi.

Ilmiy jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi OAKning 2024-yil 8-maydagi 354/5-sonli rayosat qarori asosida tarix, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

**THE JOURNAL PUBLISHES ARTICLES
IN THE FOLLOWING AREAS:**

- ✓ History of socio-cultural relations of the Turkic peoples;
- ✓ Research of the Turkic World;
- ✓ Dialectology of Turkic languages;
- ✓ Geopolitics of the Turkic World;
- ✓ Folklore Studies;
- ✓ Comparative Linguistics and Literary Studies;
- ✓ Literary Relations and Translation Studies.

MUROJAAT UCHUN MANZIL:

Pochta manzili:

140104, Universitet xiyoboni, 15-uy,
Samarqand, O‘zbekiston,
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand
davlat universiteti huzuridagi
Turkologiya ilmiy-tadqiqot instituti

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Elektron pochta:

turkologiya.samdu@gmail.com

Veb-sayt:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAQOLALARGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Maqola 8-10 sahifa hajmida taqdim etiladi;
- Maqolaning tarkibiy tuzilishi:
  1. Maqola matni Times News Roman shriftida, 14 kattalikda, chap: 3 sm, o‘ng: 1,5 sm, yuqori va quyi: 2 sm; 1,15 intervalda, A4 shaklida tayyorlanishi lozim.
  2. Maqola sarlavhasi, muallif(lar)ning familiyasi, ismi va otaismi to‘liq holatda katta harflar bilan yozilishi kerak.
  3. Muallif(lar)ning lavozimi, ilmiy unvoni, ish (o‘qish) joylari, viloyat, respublika, telefoni va e-mail adresi to‘liq keltirilishi kerak.
  4. Annotatsiya, maqolaning qisqacha mazmun va ahamiyati, natijalardan iborat bo‘lishi lozim.
  5. Har bir maqola boshida o‘zbek, turk va ingliz tillarida annotatsiya bo‘lishi lozim.
  6. Annotatsiya 120-150 so‘zdan ko‘p bo‘lmagan shaklda bo‘lishi kerak.
  7. Annotatsiyaning pastki qismida maqola mazmunini yorituvchi 7-10 ta tayanch so‘zlar keltirilishi kerak.
  8. Maqola quyidagi shaklda tayyorlanishi kerak:
    - a) Kirish (Introduction);
    - b) Asosiy qism (Main part);
    - c) Natijalar va muhokama (Results and Discussions);
    - d) Xulosalar (Conclusions);
    - e) Adabiyotlar (References) – alifbo tartibida keltiriladi;
    - f) Havola(snoskalar)lar qavsda muallif familiyasi – nashr sanasi – sahifasi (Mo‘minov, 2020: 25) shaklida keltiriladi;
    - g) Rasm, chizma, jadval, diagrammalar «Rasm» deb arab raqamlari bilan qayd etiladi. Belgi yoki ishoralar – rasm ostida, keyingi qatorda, o‘rtada joylashtiriladi va qoraytirilgan shrift bilan belgilanadi.
- Maqolada keltirilgan ma’lumot va dalillarning ilmiy asoslanganligi, ishonchli va ko‘chirmachilik holatlari uchun muallif(lar) mas’uldir;
- Maqolalar ekspertiza qilinadi. Ekspertlar tomonidan tavsiya etilgan maqolalargina jurnalda chop etiladi;
- Tavsiya etilmagan maqolalar chop etilmaydi va mualliflarga qaytarilmaydi;
- Jurnalning 1 ta sonida muallifning faqat 1 ta maqolasi chop etiladi.

**БЮЛЛЕТЕНЬ
МЕЖДУНАРОДНОГО ЖУРНАЛА
"ТУРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ"**

В целях реализации программ и проектов, разработанных для ускорения взаимоотношений, предусмотренных на состоявшемся в Самарканде саммите Организации Тюркских Государств, а также координации и освещения научно-исследовательской работы, проводимой в области тюркологии, Международный журнал, Самаркандского государственного университета имени Шарофа Рашидова, «Тюркологические исследования» прошел государственную регистрацию. Журнал предназначен для публикации результатов научно-исследовательских работ в области тюркских языков и диалектов, истории языковых и литературных связей тюркских народов Средней Азии, социокультурной области. Есть такие рубрики, как молодой исследователь, память и наши юбилеи. Принимаются статьи, написанные на узбекском, турецком, русском, английском и всех тюркских языках.

Научный журнал на основании решения Высшей аттестационной комиссии (ВАК) Министерства высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан от 8 мая 2024 года под номером 354/5; Он включен в перечень научных изданий, рекомендуемых кандидатам на получение ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в области истории и филологии для публикации своих научных результатов по своим диссертациям.

**В ЖУРНАЛЕ ПУБЛИКУЮТСЯ
СТАТЬИ ПО СЛЕДУЮЩИМ
НАПРАВЛЕНИЯМ:**

- ✓ История социально-культурных отношений тюркских народов;
- ✓ Исследования тюркского мира;
- ✓ Диалектология тюркских языков;
- ✓ Геополитика тюркского мира;
- ✓ Изучение фольклора;
- ✓ Сравнительное языкознание и литературоведение;
- ✓ Литературные отношения и переводоведение.

КОНТАКТНЫЙ АДРЕС:

Почтовый адрес:

140104, Университетский бульвар,
15, город Самарканд, Узбекистан,
Научно-исследовательский
институт Тюркологии при
Самаркандском Государственном
Университете имени Шарофа
Рашидова

Телефон:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

Электронная почта:

turkologiya.samdu@gmail.com

Веб-сайт:

<https://turkologiya.samdu.uz>

ТРЕБОВАНИЯ К СТАТЬЯМ:

- К публикации принимаются статьи объемом 8-10 страниц;
- Структура статьи:
  1. Текст статьи должен быть выполнен шрифтом Times News Roman, размером 14 пунктов, слева: 3 см, справа: 1,5 см, сверху и снизу: 2 см; с межстрочным интервалом 1,15, формат листа А4.
  2. Название статьи, фамилия, имя и отчество автора(ов) должны быть написаны заглавными буквами в полном регистре.
  3. Должность, ученое звание, места работы(учебы), регион, Республика, телефон и адрес электронной почты автора(ов) должны быть указаны полностью.
  4. Аннотация должна состоять из краткого содержания и важности статьи, результатов.
  5. В начале каждой статьи должна быть аннотация на узбекском, турецком и английском языках.
  6. Аннотация должна содержать не более 120-150 слов.
  7. Внизу аннотации должно быть 7-10 ключевых слов, освещающих содержание статьи.
  8. Статья должна быть подготовлена в виде:
    - a) Вступление (Introduction);
    - b) Основная часть (Main part);
    - c) Результаты и обсуждение (Results and Discussions);
    - d) Выводы (Conclusions);
    - e) Литература (References) – в алфавитном порядке
    - f) Ссылка(сноски) приводится в скобках в виде фамилии автора – дата публикации – страница (Муминов, 2020: 25);
    - g) Рисунки, чертежи, таблицы, схемы нумеруются арабскими цифрами и обозначаются как «Рисунок». Знаки или указатели размещают под рисунком, в следующей строке, посередине и выделяют жирным шрифтом.
- Автор(ы) несут ответственность за научную обоснованность, достоверность и плагиат информации и доказательств, представленных в статье;
- Статьи рецензируются. В журнале публикуются только статьи, рекомендованные экспертами;
- Нерекондованные статьи не публикуются и не возвращаются авторам;

“TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” DERGİSİNİN BÜLTENİ

Özbekistan Cumhuriyeti devletinin sosyal-eğitimsel ve bilimsel gelişme politikasının başarılı şekilde uygulanmasına yardımcı olmak amacıyla, Semerkant'ta düzenlenen Türk Devletleri Teşkilatının zirvesinde öngörülen karşılıklı ilişkilerin hızlandırılması için geliştirilen program ve projeleri uygulamak, bilimsel çalışmaları koordine etmek, Türkoloji alanında yürütülen araştırma çalışmaları Şeraf Reşidov adına Semerkant Devlet Üniversitesi, Uluslararası “Türkoloji Araştırmaları” dergisini tescil etmiştir. Dergi, Türk dili ve lehçeleri, Orta Asya Türk topluluklarının dil ve edebiyat ilişkileri tarihi, sosyo-kültürel alanlardaki bilimsel ve araştırma çalışmalarının sonuçlarını yayınlamayı amaçlamaktadır. Dergimizde editör kürsüsü, araştırma, bilim dünyasından, inceleme ve tanıma, bilimsel konferans, genç araştırmacı, hatıra, yıldönümleri gibi sütunlar yer almaktadır. Özbekçe, Türkçe, Rusça, İngilizce ve tüm Türk lehçelerinde yazılmış makaleler kabul edilmektedir.

Bilimsel dergi, Özbekistan Cumhuriyeti Yükseköğretim, Bilim ve İnovasyon Bakanlığı'na bağlı Yüksek Kabul Komisyonu'nun 8 Mayıs 2024 tarihli ve 354/5 sayılı kararına esasen; tarih, filoloji alanlarında Felsefe Doktoru (Doktora) ve Bilim Doktoru (DSc) akademik derecesini almaya aday kişilerin tezleri dolayısıyla bilimsel sonuçlarını yayınlaması tavsiye edilen ilmî yayınlar listesine dâhil edilmiştir.

DERGİ AŞAĞIDAKİ ALANLARDA MAKALELER YAYINLAMAKTADIR:

- ✓ Türk Dünyasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin tarihi;
- ✓ Türk Dünyası araştırmaları;
- ✓ Türk Lehçeleri diyalektolojisi;
- ✓ Türk Dünyasının jeopolitiği;
- ✓ Folklor çalışmaları;
- ✓ Karşılaştırmalı dilbilim ve edebiyat çalışmaları;
- ✓ Edebi ilişkiler ve çeviri çalışmaları.

İLETİŞİM ADRESİ:

Posta adresi:

140104, Üniversite Bulvarı, 15,
Semerkant şehri, Özbekistan, Şeraf
Reşidov adına Semerkant Devlet
Üniversitesine bağlı Türkoloji
Araştırmaları Enstitüsü

Telefon:

+998 99 582 93 81

+998 97 911 93 81

Telegram ID:

@turkologiya1

E-posta:

turkologiya.samdu@gmail.com

İnternet sitesi:

<https://turkologiya.samdu.uz>

MAKALE YAZIM KURALLARI:

- Makale 8-10 sayfada sunulur;
- Makale'nin yapısı:
  1. Makale metni Times New Roman yazı tipinde, 14 punto büyüklükte, sol kenarından 3 cm'lik, sağ kenarından 1,5 cm'lik, üst ve alt kenarından 2 cm'lik boşluk bırakılarak, tek sütün olarak, 1,15 satır aralığında, A4 boyutunda hazırlanmalıdır.
  2. Makalenin başlığı, yazar(lar)ın soyadı, adı ve baba adı tam olarak büyük harflerle yazılmalıdır.
  3. Yazar(lar)ın pozisyonu, akademik ünvanı, çalıştığı (öğrendiği) yer, bölgesi, cumhuriyeti, telefon ve e-posta adresi eksiksiz olarak verilmeli.
  4. Özet, makalenin amacını, önemli bulgularını ve sonuçlarını içermelidir.
  5. Her makalenin başında Özbekçe, Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.
  6. Özet, 120-150 sözcüğü geçmeyecek şekilde yazılmalıdır.
  7. Özeti alt kısmında makalenin içeriğini tanımlayacak en az 7, en fazla 10 anahtar kelimeye yer verilmelidir.
  8. Makale, aşağıdaki formatda hazırlanmalıdır:
    - a) Giriş (Introduction);
    - b) Ana bölüm (Main part);
    - c) Sonuçlar ve tartışma (Results and Discussions);
    - d) Sonuçlar (Conclusions);
    - e) Kaynakça (References) alfabetik olarak sıralanmalıdır;
    - f) Bağlantılar (dipnotlar) yazarın soyadı - yayın tarihi - sayfa şeklinde parantez içinde verilecektir (Muminov, 2020: 25);
    - g) Resim, çizim, tablo, diyagramlar "Resim" olarak Arap rakamları ile kaydedilir. İşaretler resmin altına, bir sonraki satıra, ortaya yerleştirilir ve koyu yazılır.
- Makalede sunulan bilgi ve kanıtların bilimsel dayanağı, güvenilirliği ve intihalinden yazar(lar) sorumludur.
- Makaleler hakemli olacaktır. Dergide sadece uzmanlar tarafından tavsiye edilen makaleler yayımlanır.
- Talep edilmeyen yazılar yayınlanmayacak ve yazarlarına iade edilmeyecektir.
- Derginin 1 sayısında yazarın sadece 1 makalesi yer alacaktır.

TURKOLOGIK TADQIQOTLAR

XALQARO ILMIY JURNALI

INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL OF “TURKOLOGICAL
RESEARCH”

ULUSLARARASI “TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI” BİLİMSEL
DERGİSİ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ “ТЮРКОЛОГИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ”

Muharrir:

Prof. J.Eltazarov

Musahhih va texnik muharrir:

R. Shokirov

ISSN 2992-9229

2024-yil 20-mayda tahririy-nashriyot bo‘limiga qabul qilindi.

2024-yil 24-mayda original-maketdan bosishga ruxsat etildi.

Qog‘oz bichimi 60x84.1/16. «Times New Roman» garniturası.

Offset qog‘ozı. Shartlı bosma tabog‘ı –9.

Adadı 20 nusxa. Buyurtma № 145

SamDU tahririy-nashriyot bo‘limi bosmaxonasida chop etildi.

140104, Samarqand sh., Universitet xiyoboni, 15.

ISSN 2992-9229